

Groeiende aandacht voor klimaatadaptatie op historische landgoederen en buitenplaatsen

‘De jonge bomen krijgen precies zoveel water als ze nodig hebben’

Eigenaren van buitenplaatsen en landgoederen luiden de noodklok over de ernstige droogteproblemen die zij ondervinden. Bomen, planten en struiken sterven af, grachten en vijvers staan droog en historische gebouwen kampen met verzakking. Op landgoed Calorama in Noordwijk leren de beheerders om te gaan met de klimaatverandering. Maar de omgeving moet wel mee veranderen.

Net als veel andere landgoederen worstelen de beheerders van Calorama met de gevolgen van de toenemende weerextremen. Bestuursleden Ronald van Immerseel en Sicco de Jong van de stichting die de buitenplaats beheert, zien dagelijks de effecten van droogte en klimaatverandering om zich heen. De Jong: ‘Voorheen zaten de sloten die om het landgoed liggen vol met water, nu staan ze in de zomer droog. Dat heeft niet alleen met droogte te maken, maar ook met het grondwaterpeil dat steeds verder zakt.’ Calorama ligt op een soort terp midden in het dorp Noordwijk en wordt omgeven door nieuwbouwwijken die lager liggen, waardoor het grondwater langzaam wegsijpelt. Bovendien is de waterafvoer in de jaren zeventig omgelegd, waardoor al het hemelwater langs het landgoed naar zee wordt geleid. De Jong verzucht: ‘We praten al twee jaar over het aanleggen van een stuwte en een pomp zodat een deel van dat water over ons park kan lopen. Helaas nog zonder resultaat.’ Van Immerseel vult zijn medebestuurder aan. ‘Je kan het de gemeente niet eens verwijten. Destijds was het gewoon beleid om water zo snel mogelijk af te voeren. De laatste jaren zie je een kentering en gaan gemeenten en waterschappen ook nadenken over waterretentie.’

Jonge aanplant

Het wordt steeds duidelijker dat de droogteproblemen op landgoederen alleen door een gezamenlijke aanpak van alle stakeholders kan worden aangepakt. Maatregelen voor het grondwaterpeil en de afwatering gaan boven de macht van de individuele eigenaar of beheerder. Toch kunnen eigenaren zelf veel doen, zo leggen de beheerders van Calorama uit.

Problemen met de verstoorde waterhuishouding op het landgoed kwamen twee jaar geleden pas echt goed aan het licht. In 2015 overleed de laatste bewoner en eigenaar Henk Baron Taets van Amerongen van Renswoude. De buitenplaats ging over in

een stichting die het ‘groene testament’ van de baron realiseert, wat een ingrijpende renovatie van het park betekent. De Jong: ‘In 2018 hebben we tientallen jonge bomen aangeplant, maar een groot deel daarvan overleefde de droge zomer niet, hoewel we de boompjes naar ons gevoel voldoende water gaven. We hebben toen Robert Kraayvanger van het bedrijf Beacon Fields in Noordwijk gevraagd sensoren op ons landgoed te plaatsen om de vochtinhouding te monitoren. Toen bleek dat de jonge aanplant op zandgrond staat waarin het water snel wegloopt. Nu krijgen we een waarschuwing als de bodemvochtigheid te snel daalt en weten we precies wanneer de jonge bomen water nodig hebben. Het resultaat is ernaar: de jonge bomen doen het nu goed.’

Metten is weten

Bijkomend voordeel is dat er op Calorama nu zuiniger met water wordt omgegaan, vertelt De Jong: ‘Nieuwe bomen hebben in het begin veel water nodig, wel zo’n 2000 liter per week. Dat geven we nu heel gericht, alleen op die momenten dat de bodemvochtigheid te ver zakt. Dat scheelt niet alleen water, maar ook tijd – kostbare tijd van vrijwilligers die ons helpen bij het onderhoud van het park.’ Recent is er een ringleiding over het park aangelegd met overal ‘waterstop-contacten’ zodat de vrijwilligers makkelijk kunnen sproeien. ‘Aangezien er bewaterd wordt met grondwater (Calorama heeft al meer dan 50 jaar een eigen boring, JD) vinden we het belangrijk om hier zuinig en verantwoord mee om te gaan, want de grondwaterstand is door de droogte al lager dan voorgaande jaren.’

Dubbele uitdaging

Gevraagd welke uitdagingen er afkomen op eigenaren en beheerders van landgoederen, schetsen de twee bestuursleden

Door het plaatsen van een sensor bij de jonge aanplant kan heel nauwkeurig de bodemvochtigheid in de gaten worden gehouden en op tijd bewaterd worden. | Foto Els Zweerink

Het historische huis van buitenplaats Calorama. Bij hevige regenbuien stond dit voorjaar het water tot aan de rand van de serre, aangebouwd in 1872. | Foto Els Zweerink

een dubbelprobleem. Van Immerseel: 'De effecten van de weerextremen versterken elkaar. Door de droogte en gestegen temperaturen is de grond in het voorjaar al kurkdroog en keihard. Een zomerse plensbui wordt nauwelijks meer opgenomen door zo'n bodem en het water spoelt weg.' Volgens De Jong is het evenwicht verstoord, met als gevolg dat het beheer continu achter de feiten aanloopt. 'Een paar weken geleden liep na een flinke regenbui het water de serre binnen. We zijn nu van plan om een laagje van de grond voor het huis af te graven zodat het water makkelijker de sloot kan instromen.'

'En wat dacht je van het effect op het gebouwde erfgoed?', vraagt Van Immerseel. 'De sterke fluctuaties in de grondwaterstand zijn slecht nieuws voor op houten palen gebouwde huizen. Als het grondwater zakt, komen de paalkoppen onder het huis droog te staan en kan schimmel toeslaan waardoor paalrot ontstaat. De funderingspalen gaan dan kapot en dat leidt tot verzakkingen en scheuren in muren. Historische buitenplaatsen en landgoederen bestaan uit ensembles van gebouwd en groen erfgoed. Die worden dus dubbel zo hard getroffen door de grotere grondwaterfluctuaties.'

Bloemrijke gazons

Ondanks de zorgelijke vooruitzichten voor de impact van klimaatverandering op het onder zeeniveau liggende Nederland, ziet Van Immerseel juist kansen voor erfgoed en cultuurhistorie om

oplossingen aan te dragen. Hij illustreert dit met een voorbeeld uit de praktijk van zijn eigen planbureau voor groen erfgoed, dat door de gemeente Den Haag werd gevraagd hoe op basis van historisch groenbeheer de eikenprocessierups in park Clingendael kan worden bestreden. 'Voor de komst van de grasmaaier had je eigenlijk geen gazons, maar bloemrijk grasland. Het gras werd twee keer per jaar met de zeis gemaaid. Op het bloemrijke grasland komen koolmeesjes en andere vogels af die de eikenprocessierups opeten. Op ons advies gaat de gemeente het maaibeheer wijzigen: de recreatievakken in het park worden kort gehouden, maar andere gazons worden een stuk extensiever beheerd. Daarmee zet je een ecologische motor aan die helpt om de rups te bestrijden. Er wordt nu een speciale samenstelling gemaakt waarmee de gazons worden ingezaaid om de juiste vogels aan te trekken.' Waarmee Van Immerseel maar wil zeggen dat landgoederen die te kampen hebben met de eikenprocessierups dus iets aan het probleem kunnen doen door een gevarieerder gazonbeheer. De beheerders moeten dan wel eerst goed naar de historische structuur kijken. 'Om extra water op te vangen kan je als eigenaar de historische vijver bij het huis vergroten of nieuwe wadi's aanleggen, maar gebruik bijvoorbeeld eerst het verdroogde rabattensysteem dat veel landgoederen van oorsprong hebben. Dit kun je prima gebruiken om het overtollige hemelwater naar toe te voeren waar het langzaam de grond in kan zakken waardoor je het grondwater verhoogt.'

Super-iep

Nu we het over planten en dieren hebben, vraag ik beide bestuursleden of het aanzicht van tuinen en parken gaat veranderen als bepaalde soorten verdwijnen als gevolg van klimaatverandering.

De Jong vertelt over een 150 jaar oude iep op het landgoed die waarschijnlijk resistent is tegen de iepenziekte die in het verleden flink heeft huisgehouden op Calorama. Deze iep zou opgekweekt moeten worden om straks zieke iepen te vervangen, zodat het beeld van het park behouden blijft. 'Onze iepen moeten niet vervangen worden door eucalyptusbomen', verzucht Van Immerseel en voegt toe dat we in Nederland vooral op zoek moeten naar soorten die tegen weerextremen kunnen, want de kans op strenge winters bestaat nog steeds. Volgens hem heeft het daarom geen zin om soorten uit bijvoorbeeld Zuid-Europa te halen – die zouden twee strenge winters niet overleven. 'De vegetatie die we nu al hebben in Nederland is juist opgewassen tegen deze weerextremen.'

Gezamenlijke gebiedsopgave

Of een landgoed zich kan aanpassen aan de klimaatverandering hangt voor een groot deel af van de omgeving, denkt Van Immerseel. 'Vroeger deed men veel minder aan grondbemaling. Nu wordt het grondwaterpeil kunstmatig laag gehouden voor de boeren en sijpelt het grondwater op het naastgelegen landgoed weg, met droogte tot gevolg.' Wat dat betreft is Calorama exemplarisch voor Nederland, vindt De Jong. 'We leven met veel mensen op een klein stukje land met veel tegengestelde belangen. Dat zie je ook in de waterhuishouding die te eenzijdig op afvoeren is gericht. Door maatregelen te nemen die goed zijn voor het groene erfgoed, kunnen we de balans weer proberen te herstellen. Cultuur en natuur gaan heel goed samen.'

Jephta Dullaart is zelfstandig erfgoedprofessional en netwerker bij het Programmabureau Erfgoed Deal.

'Onze klassieke iepen moeten niet vervangen worden door eucalyptusbomen'

Ondanks het aanbrengen van een ondoordringbare leemlaag staat het water in de vijver nog steeds een stuk lager dan normaal door de aanhoudende droogte en toegenomen verdamping in de hete zomers. | Foto Els Zweerink

Evenwichtig waterbeheer en meer kennis nodig

Een afgewogen waterbeheer dat niet alleen de belangen van boeren of nieuwbouwprojecten behartigt, maar ook oog heeft voor de diversiteit van natuurlijke systemen en landgoederenzones is dan ook hard nodig. Daarvoor pleiten de twee bestuursleden van buitenplaats Calorama, die vinden dat provincies zich meer moeten gaan inspannen voor klimaatrobuste watersystemen. Ook moet er volgens hen meer kennis komen over de rol die landgoederen en buitenplaatsen voor deze systemen kunnen betekenen.

Het programmabureau Erfgoed Deal ondersteunt de oproep om de rol die buitenplaatsen en landgoederen kunnen spelen bij de klimaatadaptatie op de politieke agenda te krijgen en via gebiedsprocessen met alle stakeholders aan te pakken. Op dit moment is het bureau in gesprek met verschillende partijen om het onderwerp in meerdere provincies aan de orde te stellen en in de vorm van Erfgoed Deal projecten op regionale uitvoeringsagenda's te krijgen.